

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ВОЛИНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра образотворчого мистецтва

ОСТРОВА АЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ**

на тему:
«КУПАЛЬСЬКА НІЧ ЗОРЯНА»

панно в техніці розпис на склі

Спеціальність 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація»

Освітньо-професійна програма: Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація

Науковий керівник:

КАЛЕНЮК ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА,
Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 13

засідання кафедри образотворчого мистецтва

від 21.05. 2025 р.

Завідувач кафедри:

(п. п. п.) Проківська Т.А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1.1 Історія виникнення та розвиток техніки розпису на склі в Україні	5
1.2 Символіка та образність у розписі на склі: традиції й інтерпретації	10
1.3 Купальська тематика в українському мистецтві	14
РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЬО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	20
2.1 Колористичне вирішення декоративного панно	20
2.2 Виконання роботи в матеріалі.	25
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29
ДОДАТКИ	31

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розпис на склі є унікальним різновидом декоративного мистецтва, який має глибокі історичні корені в українських народних культурах та традиціях. Це мистецтво є одним із методів збереження національної ідентичності, оскільки воно втілює українські народні традиції, символіку та художню естетику. Водночас, метод розпису на склі не залишається статичним: він перебуває в стані постійного розвитку; цей метод поєднує народні традиції з новітніми техніками, гармонізуючи їх з сучасним мистецтвом.

Це дослідження викликане тим фактом, що в контексті глобалізації та змін культурних норм народне мистецтво потребує активної підтримки та просування. Відродження традиційного ремесла живопису на склі, адаптованого до сучасних художніх вимог, є одним зі стовпів підтримки національної культури та відкриває шлях для її входження у сучасні традиції візуальних мистецтв.

Таким чином, дослідження народної культури є важливим культурним матеріалом різних національних культур, який варто зберігати та розвивати в контексті глобальних змін у мистецтві.

Важливим на сьогоднішній день також є поєднання давніх традиційних мистецьких технік - оригінальної культурної спадщини України, з нинішніми потребами візуального мистецтва.

У цьому аспекті важливо не лише науково аналізувати цей конкретний жанр живопису як розпис на склі, але також як традицію поєднання з різними видами візуального мистецтва, як можливість введення нових прийомів та їх розвиток, розглядаючи цей вид мистецтва як унікальний і замкнений, і водночас відкритий до сучасного культурного та художнього потоку.

Метою дослідження є вивчення традиційної техніки розпису на склі у поєднанні з сучасними художніми підходами на основі аналізу її стилістичних

особливостей та створення на основі цієї техніки кваліфікаційної роботи на тему «Купальська ніч зоряна».

Завдання дослідження.

1. Дослідження історичного розвитку техніки розпису на склі в Україні, а також ключових технічних і стилістичних особливостей цього виду мистецтва та обґрунтування задуму кваліфікаційної роботи..

2. Розгляд впливу народних традицій на формування орнаментальних мотивів розпису на склі та формування композиції на тему «Купальська ніч зоряна»

3. Опис основних етапів створення розпису на склі та вплив новітніх технологій на процес роботи. Виконання роботи в матеріалі.

4. Дослідження практичного застосування розпису на склі в сучасному декоративному мистецтві, його значення для збереження культурної спадщини та впливу на актуальні художні тенденції.

Об'єктом дослідження є техніка розпис на склі.

Предметом дослідження є художні та технологічні особливості розпису на склі у відображенні теми Івана Купала.

Особлива увага приділяється традиційним та сучасним методам виконання, впливу фольклорних мотивів, персонажів свята Купала та їх естетичному втіленню в цьому жанрі мистецтва.

Апробація результатів та публікації.

1. Публікація тез на XVIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (м. Луцьк, 14-15 травня 2024 року);

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історія виникнення та розвиток техніки розпису на склі в Україні

Живопис на склі - техніка роботи існує з давніх часів декоративного мистецтва, його роль у культурі європейського прогресу є величезною.

За словами українських мистецтвознавців, доля цього виду мистецтва в Україні здобула своє місце, і матеріал набув певного характеру, що призвело до досить несподіваного повноцінного розквіту у XVIII столітті та першій половині XIX століття. Можна сказати, що розвиток розпису на склі не відразу був професійним чи академічним для української культури. Але встановлено, що його значно більше визначило народне середовище, яке, в свою чергу, різко вплинуло не лише на технологічне призначення, але й на естетичне та функціональне призначення цієї техніки [12].

Отже, у XVIII столітті ця техніка в Україні почала стрімко розвиватися. Це було швидко у використанні, а головне – не вимагало дорогих матеріалів з високою вартістю на відміну від класичного живопису, таким чином, завдяки цьому вона була найкращою пропозицією.

Перше і найбільше за обсягом застосування на цій території України становило народну іконографію [4], яка створювалася насамперед для хатніх молитовних куточків, іноді місця десь у церквах. Малюнок вирізнявся яскравістю та насиченістю кольорів, інтенсивністю колориту та вираженим декоративізмом. Ці властивості були достатком технології, за якою робота малювалася, на зворотній стороні.

Живопис на склі – це техніка, яка використовується для нанесення візерунків на скло, яке під час обробки формується у потрібну форму, через процес прикріплення. Художник повинен мислити в просторі особливим чином і виконувати послідовність роботи, яка відрізняється від традиційного живопису.

Наприклад, вперш за все потрібна була підготовка скляної основи, чищення та знежирення. Потім задня частина поверхні проектувалася на

площину, де повинно було скомпонуватися зображення. Ця частина є надзвичайно вирішальною [2]. Формувався контур темною, зазвичай чорною або коричневою фарбою або тушшю, і малювалася дуже тонким пензликом або навіть гусячим пером. Вона визначала не тільки контури фігур і деталей, а й діяла як бар'єр для розтікання рідкої фарби по гладкій поверхні скла.

Однією з найвиразніших рис українського живопису на склі був чіткий, виразний контур [1], який надавав зображенням графічної виразності. Поки художник працював (використовуючи той самий матеріал), контур мав висохнути перед тим, як він міг продовжити, щоб не зіпсувати зображення.

Магічний момент – це колір. Він створюється в зворотному порядку від кінцевого зображення. Спочатку зображуються деталі, які мають бути першочерговими наприклад: контури, обличчя, або дрібні орнаменти.

Для кожного кольору створювалася нова поверхня– з тими межами, де потрібно наповнити колір .

Матеріали, які використовували, були в основному непрозорими, зазвичай водорозчинними (темпера), приготовленими з натуральних барвників (земля, мінерали, рослини) і закріпленими сполучними агентами (жовток яйця, желе).

Палітра була яскравою, хоча й не особливо широкою: червоний, жовтий, синій, зелений і білий були ключовими серед кольорів. Все це сталося не випадково, адже кольори існували як пігменти на практиці і мали, відповідно, певне значення в системі, яка була пов'язана з характеристиками кольору в традиційному оформленні української народної культури.

Фон був це останній етап, коли всі фігури або об'єкти були промальовані з деталями та основними площинами. Це майже завжди була густа фарба, яка слугувала не лише композиційною функцією, а також як

щит для фарби, нанесеної позаду, від натиску пальців художника, наприклад.

Згодом стало зрозуміло, що кольори, які ми бачили спереду, виникали саме завдяки цьому шаруванню фону; світло проходило крізь скло, відбивалося від насиченого непрозорого і верталось назад, роблячи кольори неймовірно яскравими.

Уся робота виконувалася пензлями різної товщини, і, оскільки виправлення на склі було майже неможливим, потрібна була дія, схожа на «пір'їнку».

Зворотня сторона, яка використовувалась для уявлення того, що можна було б побачити ззовні, є унікальною частиною і потребує неабияких навичок і вміння відчуття об'єму.

У той час як найстаріші та існуючі в найбільшій кількості мініатюри, що збереглися, були живописами релігійних сюжетів – іконами в традиційному розумінні, початки портретних мініатюр, як видно на наведених прикладах, міцно закріплені у 18 столітті.

Вони зображували моменти селянського життя, включаючи щоденні справи, релігійні свята, а також обряди, що часто відбувалися на весіллях. Також користувалися попитом сюжети з фольклору (твори з сюжетами та персонажами, заснованими на народних казках та національних легендах).

Геометричні та квіткові мотиви були важливою частиною процесу оформлення; іноді приймали форму індивідуальних візерунків або об'єднувалися в історію на елементах одягу, побутових речах чи квітах [10]. Найвиразніший мотив – це Дерево Життя (символізує передавання традицій поколінь, плодючість та простір світу); в зображеннях цих епізодів вони представлені у різноманітних високо стилізованих версіях із специфічними ілюстративними інструментами, заснованими на живописі по склу (чітка лінія, кольорова поверхня).

Ці зображення, якими б різними за темами вони не були, тісно пов'язані з народними обрядами, забобонами та свідомістю, зберігаючи таким чином поєднання християнських і дохристиянських елементів, присутніх в українській народній культурі. Саме розпис на склі ідеальний засіб для вираження цієї глибини, символіки народної традиції.

З сучасної точки зору на народне мистецтво, воно часто зазнає значного спрощення переважно в академічних колах, вважаючись надто наївним і занадто примітивним. Ця простота була характерною для ремісників, які, не навчаючись академічному мистецтву, не переймалися перспективою, анатомією чи світлотінню. Вони працювали на основі інтуїції, заснованої на візуальній пам'яті, поєднаній з традиційними народними мотивами та їх власним світоглядом.

Але саме ця «простота» надавала творам такої щирості, безпосередності та виразної сили, що є заслугами народного мистецтва. До цього додавалася швидкість процесу та той факт, що матеріали були дуже дешевими. Не дивно, що картини у цьому стилі були значно доступнішими у порівнянні з іншими, і тому вони стали такими популярними серед народу.

Народне малярство на склі не мало великого художнього авторитету в академічному періоду, але «відіграло важливу і цінну роль у соціальному, релігійному та естетичному пробудженні нації».

На жаль, у другій половині 19 століття зростаюча практика розпису скла для продажу як масового продукту почала занепадати.

Основною причиною цього стало стрімке зростання індустріальної економіки, зокрема друкарської промисловості та масового виробництва візуальних товарів. Поштові листівки, ікони на папері у друкованому вигляді та картини, особливо на релігійну тематику, почали друкуватися, і незабаром ці друковані зображення стали настільки популярними, що їх назвали "друкованими іконами".

Виготовлення займало мало часу, та були не дорогими, і їх було легко розповсюджувати і масово виробляти, вони були природними конкурентами до трудомісткого ручного виробництва. Все швидко розвивалося, та з'являлися нові товари, які були цікаві людям. Складність розпису на склі справа кількох пар рук, не могла змагатися з дешевими, друкованими, масово виробленими товарами.

Хоча ця практика різко занепала, вона не зникла повністю. Але одразу опинилася під загрозою зникнення знову, і вціліла завдяки особливим майстрам глибоко в найзахідніших зонах, які зберігали таємниці техніки прихованими і передавали їх у секреті від батьків до дітей, і саме так ремесло було збережено.

Ці майстри працювали до першої чверті 20 століття, створюючи одні з останніх збережених свідчень про цей стиль народного мистецтва. Їхня творчість допомогла краще зрозуміти, як саме прогресував розпис на склі на завершальному етапі [9]. Це дало змогу краще зрозуміти що народне мистецтво не зникло, а продовжувало існувати, навіть тоді, коли з'явилися нові технології.

Такий шлях розвитку техніки розпису на склі в Україні представляє шлях, як європейський підхід змінився й набув вигляду чудового та оригінального народного мистецтва [6]. Його походження, розквіт і спадкоємність тісно пов'язані з соціально-економічним середовищем і потребою людей у науково-технічному прогресі.

Характеристики техніки – робота з протилежного боку скла, створення тонких ліній і непрозорих кольорів – створюють певну естетику легкості та орнаменту. Роспис, хоча й повільно поступався місцем друку, залишивши яскравий та сяючий слід у багатстві духу України – доказ уяви, естетичної свідомості та глибокого розуміння світу українського народу, які в майбутньому могли б освоїти універсальні засоби і водночас створити власний індивідуальний візуальний світ.

1.2 Символіка та образність у розписі на склі: традиції й інтерпретації

Художній розпис на склі набув своєрідні навички переробки. Він має набагато більше, ніж просто декоративну функцію, і може розказати нам про глибокі народні ідеї світу, вірування та розуміння життя.

Образи, що з'являються на поверхні скла у руках майстра, не випадкові. Їхня ностальгія – це та, що виросла з ґрунту і має свої корені глибоко в минулому – це може бути простежено в українській культурі, давніх забобонах, ритуальній поведінці або давньому погляді на стародавній світ.

Аналіз символів цих робіт розкриває не тільки естетичні характеристики мистецтва, але й допомагає зрозуміти стан духовного та психологічного життя, яке передається з покоління в покоління.

Український розпис на склі зберіг безліч сюжетів, у яких релігійні, народні та побутові мотиви гармонійно переплелися. Напевно, у кожній фігури в цьому мистецтві є своя історія.

Ісус Христос, Діва Марія і безкінечна кількість святих, захисників, патронів і помічників у гонитві повсякденного життя найчастіше зображали. Ці образи є правдивими щодо духу та релігійної віри, якими, здається, мотивоване мистецтво в силу потужного впливу християнської традиції.

Хоча варто зауважити, що ці образи також виконували культову функцію у молитві і візуалізацію власної віри. Вони представляли глибоко значущі символи у народній космології. Вони були знаками захисту від містичного зла, надією на майбутнє і безпеку родини. Для більшості сімей скляні ікони займали найзахищеніше місце – "червоний кут", акцент на їхню святість – як знайомий щит для родини, зображення є однією з особливостей українського вітражного живопису.

З великими релігійними образами, а також у розписі на склі розвивалася низка образів, які мали особливий інтерес для народного художника. Це не були сухі орнаментальні символи; кожен з них мав добре зрозуміле, чітке значення, яке передавалося усним переказом через незлічену кількість поколінь.

Ці знаки формували образну мову, яку могли зрозуміти тільки ті, хто відносився до цієї культури, осягаючи глибокий і потужний зміст роботи.

І, можливо, найважливіше, символи є до і включно Дерево Життя (Світове Дерево).

Вітражні зображення цього образу представляли минуле династії, спадщину династії, зв'язок, який об'єднував одне покоління з іншим у минулому, теперішньому й майбутньому. Це великий символ, який поєднує три світи: підземний (коріння), середній (стовбур) і верхній (гілки), висловлюючи уявлення про світогляд та циклічну/спіральну природу реальності.

Він, як дерево життя сім'ї на ілюстрації, може символізувати силу, багатство та довговічність, або ж багатства, накопичені вашою родиною.

Вінки – ще один важливий символ. Зазвичай вони з'являються у флористичних композиціях та на головах жінок; у формі вінка вони виражають ніжність, красу дівчини, невинність і незрілість.

Вінок також служить магічним або релігійним пристроєм, у різних перспективах, як частина "обрядів" (те саме в сутності, у жіночому товаристві в обряді одруження, наприклад, так само як у божественній місії та захисті від блискавки/вогню) у царинах сільської народної традиції: весільний плакат, дівочі круги, сільське ворожіння. Одна з можливостей полягає в тому, що його нанесення на скляний об'єкт мало на меті виразити бажання щасливого шлюбу, юності і краси.

Птахи та їх символіка. У весільних церемоніях пари птахів часто використовувалися і представляли безліч значень. Вважалося, що вони в

загальному є ознакою хороших речей у житті, благословень, щирої любові і вірності, а також життя в гармонії всередині родини. Два птаха можуть символізувати чоловіка і дружину, кохання і щастя. У більш загальному сенсі, птахи представляли божественний світ, душі предків і добрі новини. Їх зображення приносили легкість, рухливість і веселощі в оповідання.

Небесні тіла, сонце і зірки також були зображені на картинах. Вони символізували надію, божественне світло, вищі сили, які захищають і освітлюють життєвий шлях. Сонце уособлювало сутність життя, світло, силу, радість і джерело життя та тепла. Зірки можуть символізувати долю, вічне життя або небесне житло. Їх використання в мистецькому творі слугувало для підкреслення зв'язку між земним життям і космосом та вищими силами.

Квітка папороті, магічна і таємнича квітка папороті в культурі, є дивовижною рослиною, що зростає в лісах вночі перед Іваном Купала. Її символіка включала в себе таємниче знання, приховану силу, сховані багатства і скарби, а також здійснення найзаповітніших бажань. Цей символ був інструментом казкової магії, трохи віри в чудесне.

Хрест, найдавніший і найпоширеніший символ, був оберегом та захистом від усякого зла, а також запобіганням нечистим силам і нещастям у мистецтві скляного живопису.

Хоча хрест тісніше пов'язаний з християнством, він насправді є старовинним символом захисту, що передував християнству. Його зображення на склі підкреслювало оберігальну функцію як захист дому та вогнища.

Символи та образи часто використовуються, однак колір живопису, що додає значення і емоції, також відіграє важливу роль.

Колір у популярному мистецтві має велику символічну вагу, яка відображає народну творчість і оточення світу. Ця мова була тонко опрацьована майстрами мистецтва скляного живопису.

Червоний є одним із найважливіших і найскладніших кольорів. Він представляє любов, пристрасть, життєву силу, енергію, кров, але також боротьбу. Він символізує життя, відродження, красу і вид веселоців.. Включення червоного додавало інтенсивності, яскравості та емоційної глибини картини.

Жовтий символізує сонце, тепло, світло радості, багатство, зерно. Це колір надії та підтвердження життя. У живописі він додавав світлі плями та свіжий позитив у композиції.

Синій зазвичай асоціюється зі спокоєм, духовністю, невинністю, безпекою, вічністю, небесами і водою. Він змушує мене відчувати єднання зі світом, спокій і Божественність.

Зелений колір символізує весну, молодість, природу, оновлення, зростання, надію та життя. Він надає свіжості роботам і почуттю єднання з природою.

Наявність цих та інших відтінків у композиціях їх скляних моделей не була випадковістю. Усі ці кольори співіснували, і фарби звучали на палітрі, гармонійно передаючи читачеві наміри автора. Майстри бачили, що може зробити колір у плані виразності і значення.

Отже, символи і образи в творах на склі виконувало не лише декоративну роль. Кожна деталь, чи то зображення святого, чи зображення Дерева Життя, чи особливий колір, мала для майстра значення, яке він хотів передати своєю роботою.

Дослідження цих символів дозволяє не лише насолоджуватися їхньою художньою досконалістю, але й підходить ближче до розуміння світу народного мислення і цінностей, тісного зв'язку та пізнання системи цінностей, спорідненості з поколінням людей, які були творцями примітивного мистецтва.

Роспис на склі в матеріальній культурі, є цінним джерелом для вивчення духовного портрета українців. Його іконографія слугує потужним засвідченням того, як архаїчні способи мислення перевтілювали грецьке

православне іконописання з християнськими практиками та як художнє виробництво розвивалося по-новому внаслідок цього. Такі прояви оригінальності є доказом теоретичної трансформації українського мистецтва в контексті світової культури [8].

1.3 Купальська тематика в українському мистецтві

Івана Купала є одним з найкрасивіших свят у національній культурі України, яке поєднує стародавню віру і обряди народу.

Це одне з найстаріших свят, що походить з дохристиянських часів. У перші дні це був обряд вшанування великих природних сил уособлення життя : сонця, води, вогню і творчої сили зростання рослинності. Спочатку ніч Купала була ніччю літнього сонцестояння (23–24 червня за ст. стилем), відзначаючи найвищий розквіт природи , а також найбільшу активацію космічних сил. З приходом нового календаря дата святкування змінилася, і зараз відзначається з 6 по 7 липня, але глибокий сенс символізму, обрядів і характеру не зник [1].

Іван Купала – це набагато більше, ніж просто виконання якихось дій, за кожним ритуалом стоїть глибокий зміст. Це період, коли межа між світами стає тоншою, а люди намагаються зв'язатися з первісними елементами і власним внутрішнім "я". Ніч Купала вважають ніччю романтичного кохання, це свято зв'язку між язичницьким чоловіком і жінкою, це також час для пошуку містичної папороті-квітки, спорідненої душі або, для традиційних слов'янських язичників, партнера для "руйнення" чи "крія", що представляє радість плодючості. Ніч Купала – це ніч вогню і води, коли молодь стрибає через багаття і біжить до найближчої річки або в особливих місцях піднімається на галявину, або інший підйом у пошуках міфічної квітки папороті. Це пошук внутрішньої гармонії, пошуку, щоб визначити, де ми знаходимося в єдності з природою.

Свято повне народних вірувань, магічної сили символів і обрядів, здатних змінити своє майбутнє, наділяючи здоров'ям, любов'ю, достатком [3]. Таке

багатство символів, містики, глибокого духовного існування робить купальську тематику такою особливою для митців. Багато художників сьогодні, звертаючись до цього свята, мають бажання не лише відтворити вигляд і стиль ритуалів, але й атмосферу і духовну атмосферу, які є такою важливою частиною культурного досвіду України. Завдання митців полягає в тому, щоб показати цю таємничу ніч Купала у живописі, поєднуючи зовнішню феєрію з внутрішнім філософським та містичним спокоєм. Це те, що забезпечує невичерпний потенціал купальського мотиву в його художньому мистецтві.

Купальська тематика в українському мистецтві вирізняється неабияким багатством символічних образів та різноманіттям сюжетних ліній, що відображають палітру обрядових дійств та пов'язаних з ними вірувань. Серед візуальних мотивів, які найчастіше знаходять своє втілення у творах мистецтва, особливе місце посідають зображення дівчат, що пускають вінки на воду. Цей ритуал є одним із найбільш ліричних та загадкових, він асоціюється з дівочими ворожіннями на долю, пошуком кохання, плином часу та непередбачуваністю життєвого шляху, який символізує річка. Художники часто зображують цей момент, акцентуючи на витонченості дівочих постатей, квіткових вінків та містичному мерехтінні води під місячним сяйвом. Іншим поширеним і надзвичайно динамічним мотивом є зображення молоді, яка стрибає через багаття. Цей обряд має глибоке очисне значення, символізуючи перехід на новий етап життя, випробування на сміливість та щирість почуттів для закоханих пар. Візуалізація стрибка через полум'я дозволяє митцям передати дух свята, гру світла і тіні, напруження моменту та вогняну стихію як символ енергії життя та пристрасті.

Дуже сильним таємничим і величним символом Ночі на Івана Купала, що займає своє місце в образотворчому мистецтві, є квітка папороті.

Легенда каже, що вона стає видимою лише на мить у найкоротшу ніч року, освітлюючи шлях до скарбів та наділяючи чудодійним знанням і силою. У мистецьких зображеннях квітка папороті втілює відчуття пошуків чогось

таємничого або святого, знань, глибокої істини, незламного життя і сили для знаходження найглибших відкриттів. Її часто зображають з відтінком загадковості, мерехтливим або містичним світлом, підкреслюючи "позаземну" природу та символіку цього об'єкта.

Природні особливості тісно переплітаються з візуальним образом ночі на Івана Купала, не як байдужий фон, а як самостійні персонажі та символічний сюжет. Розкішна зелень літньої природи, безліч лугових та лісових квітів – усе це є знаком родючості, життя і радості самих природних сил. Під зоряним нічним небом приходять відчуття безкінечного всесвіту та нічної містики, коли, як каже віра, потойбічні сили в оживають. Вода – ріки, озера, роса – слугує як очищення, відновлення, так і таємнича межа між світами. Задумливість викликає місячне світло, що вливається в темряву. Усі ці природні явища разом – рослинність, квіти, ніч, вода, місяць – створюють неповторну візуальну мову тем Івана Купала в мистецтві, в яких роботи випромінюють загадкову ауру, таємничості й глибокої таємничості, що характеризує свято. Вони є дуже залученими до сюжету та емоційного навантаження, представляючи зв'язок між людством і природою.

У ХХ-ХХІ століттях цікавість до теми Івана Купала в українському мистецтві не зник, а, навпаки, надихнув до глибшого осмислення дослідження та творчості з боку митців. Це особливо видно в творах декоративного мистецтва, де символічні та обрядові основи свята зустрічаються на плодючій арені для дослідження форми, кольору та матеріалу. У сучасних поглядах тем Купала митці рідко дотримуються правдоподібності самих ритуалів. У дійсності, вони швидше пропонують стилізовані терміни мистецтва. Тобто, фактичні ритуальні символи, реальні дії, як стрибки через багаття, пускання вінків на воду, пошуки квітки папороті, використовуються як мистецька основа, з якою працює художник. Митець може застосовувати традиційні форми, символічні лінії та абстрактні компоненти, щоб висловити не лише буквальне відтворення обряду, але й емоційне навантаження, містичну атмосферу, прихований сенс символу.

Така стилізація дає можливість відійти від буквального сюжету, щоб зосередитися на візуалізації символів або ідей [14].

Художники, які присвятили свої роботи Ночі Купала, зазвичай обмежуються лише деякими елементами, які є основою цього свята. Це образи:

вогню – символ чистоти, життєвої сили, пристрасті;

води – символ течії, очищення, зв'язку з підсвідомістю;

дерев – символ життя, зростання, зв'язку земного та божественного;

вінків з квітів – символ долі, дівочості, природної краси;

квітки папороті – символ прихованого знання та здійснення бажань.

Композиції часто включають міфологічні та темні образи – міфічних мешканців Ночі Купала за загальноприйнятою думкою: відьм, русалок, мавок, додаючи казкову ноту та глибину його роботам. Саме поєднання цих елементів виводить художників за межі зображення конкретних ритуалів і дозволяє проявити ідеї глобального характеру: союз між людьми і силами природи, теми пробудження і відродження, пов'язані з літнім сонцестоянням, та глибокі шари традиційної української культури – її міфологію та світобачення. Це багатосаровий зміст робить теми Ночі Купала актуальними в сучасному мистецтві, в той час як художники можуть спілкуватися з глядачем на гострі теми, використовуючи національні культурні традиції як призму.

На додаток до абсолютно обрядових дій, Ніч Купала містить цілком філософське та духовне навантаження. Вона втілює невід'ємний зв'язок людини з природою, усвідомлення того, що вона є частиною її, відчуття залежності від її ритмів та зв'язків. Це момент, коли раптом стаєш єдиним з природою, уявляєш себе частиною більшого цілого, назавжди. Саме свято сприяє подорожі у духовний світ та самоаналізу. Це пошук гармонії – як із собою, так і зі світом, а також між численними аспектами себе.

Воно також пов'язане з духовним очищенням, купанням і танцями у вінках із трав, а також з духовним оновленням людини, звільненої від старого і непотрібного (символом цього є очищення вогнем і водою) та зарядженої новою

силою і енергією життя. Мистецтво, як вона зазначає, тут, щоб виконати свою роль у розкритті духовного змісту свята, безособового, відчуття приналежності до чогось священного, чарівного та вічного.

Основним елементом художньої інтерпретації в темах Івана Купала є палітра, через яку емоційне сприйняття теми твору піднімається на вищий рівень. Колір у мистецтві – має значно більше значення, він використовується для досягнення настрою, атмосфери і символізму.

У творах, присвячених Іванову дню, також іноді є перевага темних, насичених кольорів – глибокого синього або фіолетового. Ці кольори відсилають до нічного неба, до повної темряви, щоб виразити відчуття нічної містики, передати почуття загадковості, схованого в той час. Темні кольори надають глибину, загадковість – а іноді й невідомість – перед чудесами.

На цьому чорному і таємничому фоні художники граються з яскравими і потужними протилежностями кольорів: червоним, жовтим та оранжевим. Ці кольори настільки візуальні, що елемент вогню є однією з головних напрямків святкування. Червоний представляє життєву енергію, пристрасть, силу; жовтий і оранжевий – тепло, світло, радість, але й небезпеку та загадковість. Комбінація холодного синьо-фіолетового з теплим червоно-жовтим є дуже потужною з точки зору напруги в малярстві.

Також купальські твори часто містять холодні зелені кольори, які передають розкіш літніх рослин, листя дерев і трави. Зелений символізує природу, життя, родючість. Проти темноти ночі і сяючого вогню зелень набуває особливого значення, підкреслюючи взаємозв'язок живої природи та містичної ночі. Інші візуальні деталі можуть бути створені за допомогою золотих або срібних частин (символізуючи місячне світло або зірки на нічному небі чи іскри багаття). Холодні зелені кольори природи і золоті зірки на темному нічному небі відіграють важливу роль, контрастуючи один з одним, не лише збагачуючи візуальну мову твору, надаючи йому більше виразності та емоційної глибини, але й створюючи гілки глибокої просторової конструкції.

Ця взаємодія кольорів і контрастів розширює різноманітність художнього вираження щодо тем Івана Купала, багатогранне представлення якого, через поєднання містичного настрою, могутності природи і глибоких емоційних переживань, пов'язаних з цим давнім святом. Використання кольору закладає основу для деяких технік, які дозволять глядачеві відчувати ніч Купала і її унікальну магічну атмосферу.

Отже, купальська тема в українському мистецтві – це безкінечне джерело тем, до яких художники щоразу повертаються, торкаючись одного з найдавніших шарів національної культури, розмірковуючи над взаємозв'язком між людиною та природою, заглиблюючись у значення стародавніх обрядів, шукаючи шляхи їх творчого переосмислення в сучасності.

Багатий репертуар візуальних символів, природні композиції та яскрава палітра дозволяють створювати шедеври, наповнені не лише зображенням святкових подій, а й глибоким духовним і містичним ядром однієї з найдавніших церемоній – Івана Купала.

РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЬО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

2.1 Колористичне вирішення декоративного панно

Будь-який твір мистецтва, незалежно від форми чи техніки виконання, незмінно спирається на міцну композиційну схему.

Адже композиція сама по собі – це повторне утвердження просторового рішення в руках художника, тому що вона:

- художній «образ», структурує створення цього образу,
- передає внутрішні стани,
- втілює те, що автор хоче,
- надає цьому «особливий щось», чого не дають інші твори.

Її значення в наданні візуального визначення, а також емоційної інтенсивності для спостерігача наголошувати не потрібно.

Під час створення композиції використовують багато інструментів, деякі з яких для створення гармонії, деякі для досягнення рівноваги, і для отримання матеріалу, вартого глибини. До цих засобів входять:

- застосування закону золотого перетину, який забезпечує гармонію та візуальне сприйняття краси;
- фокусування на тріадних властивостях за допомогою контрасту – тонального, колористичного чи семантичного;
- ритм, який організовує рух ока глядача, та робить роботу динамічною чи статичною, залежно від задуму.

До цього додається вирішення кольору з певним відтінком на емоційному та символічному плані, товщина лінії, її форма і напрям, не лише як межі об'єкта, а й як активного учасника взаємодії глядача з баченням, результатом чого є чіткі візуальні контури..

Все разом, колір, контраст, лінії та ритм, повинні слугувати художньому задуму.

Геометричні фігури відіграють важливу роль у композиції. Їх положення та пропорція можуть представляти навіть глибші рівні як архетипової, так і культурної символіки.

Наприклад:

- трикутник, спрямований вгору, є традиційним уявленням піднесення, пошуку просвітлення, прагнення до вищого, символом вогню та активної чоловічої сили;
- коло – це древній універсальний символ вічності, цілісності, досконалості та завершеності; вічності, ритмічного руху космосу, природних циклів часу;
- вертикальні лінії зазвичай асоціюються з небесами та нашими духовними або вищими "я", а також із стабільністю та зростанням;
- пунктирні лінії можуть викликати концепцію складності шляху, існування бар'єрів, тривоги або руху в природних умовах.

Плетиво цих простих, але символічно глибоких форм дозволяє створити композицію, викликаючи у глядача роздуми та інтерпретації різних значень на різних етапах сприйняття.

Робота над цим дипломним проектом виконується поступово; спочатку було дослідження обраної теми, подальшу розробку та виконання розпису на склі в матеріалі.

Одним із ключових перших кроків було визначення теми з науковим керівником. Коли тема нарешті була обрана, розпочався практичний процес створення перших ескізів Дод Б (рис. 1). Це був не односторонній технічний шлях, а глибокий пошук, у якому було відкрито велику кількість передбачуваних візуальних ідей та початкових елементів ескізу. На цьому етапі було приділено багато уваги кольору і композиції, що відображали сутність Івана Купала – його таємничість, символізм та ритуали.

Взаємозв'язок між геометричними елементами композиції, їхнім розміщенням, розмірами та взаємовідносинами був точно розрахований, не

лише для розробки та визначення декоративної ідеї, але й для посилення та вираження її символічного змісту. Загальний аспект композиції – баланс, гармонія, розподіл мас, емоційний ефект – все це було ретельно вивчене.

Етап ескізування дозволив дослідити різні варіанти та знайти найвдаліші перспективні рішення, які відповідали б художньому задуму та несли символіку свята. Ця робота завершилася вибором найкращого формату для реалізації – розміром 140×80 см на склі товщиною 3 мм, що все ще гарантувало можливість деталізації та масштабу зображення з урахуванням технічних можливостей обробки скла.

Під час роботи над композицією «Купальська ніч зоряна» було вивчено досвід сучасних художників, які працюють у техніці розпису на склі та виводять її за межі декоративно-ужиткового мистецтва. Надихнули твори Наталії Курій-Максимів – української мисткині Дод. А (рис. 1), яка у своїх роботах синтезує народну символіку та сучасну експресивність. Її колористика та вільна лінія формотворення стали прикладом поєднання традиційного і модерного. Також значний вплив справила творчість Ярослави Ткачук, відомої роботами де фігурують образи українських обрядів, природи, жіночі фігури у магічному оточенні Дод. А (рис. 2). Її інтерпретація народної міфології через призму кольору, ритму ліній та декоративності надала натхнення для візуалізації власної інтерпретації купальської теми.

Також було взято до уваги художній підхід Марії Примаченко, зокрема її здатність до трансформації фольклорного світогляду у систему знаків і фантастичних образів. Її декоративна манера мислення вплинула на організацію площини, насиченої деталями, що несуть не лише декоративне, а й семантичне навантаження. Зокрема, її картина “Свято” зображає: двоє закоханих серед дерев, вінків і символічних птахів. Дод. А (рис. 3).

Кожне зображення, що поєднане в композиції розпису на склі, не може виконувати лише функцію естетики чи декорації, але й служить глибоким

символічним значенням, невід’ємно пов’язаним зі святом Івана Купала, та різноманітними образами, обрядами Івана Купала та його значенням.

Уся композиція зосереджена на центральному образі лісу як головного символу животворчої, внутрішньо сильної влади природи; він також представляє плодючість. Ліс – це сцена, таємниця і пошук під час купальської ночі. Фокусом композиції є квітка папороті – один із найсильніших і найзагадковіших символів свята.

Цей елемент є не просто квітковим символом, але й символом вогню, символом прагнення до істини, здобуття таємного знання та шляху духовного розвитку. Його розташування в центрі також підкреслює його важливість у наративі твору – та стосовно головної мети купальського пошуку.

Слід зазначити, що в роботі персонажі зображені в стилізованій манері, що відповідає загальній ідеї символічної узагальненості. Вони вдягнені в український національний одяг, але велике значення надається не точності деталей, а швидше узагальненню форм та виразності динаміки ритму рухів.

Така стилізація не призводить до перебільшення одомашнення, але збільшує символічний зміст.

Лінії тіла переплітаються в ритмічному узорі в просторі як представлення масового святкування, енергії як дій, так і емоцій.

Нижній простір має образ звичного місця води, переплетеного з купальськими обрядами та символікою. Він проектує атмосферу – темну, глибоку і таємничу, зображену в глибоких, насичених відтінках від синього до фіолетового. Візуальна мова води досягається через м'які криві та ніжні лінії, що відрізняються від більш чітко спроектованого верхнього композиційного рівня. У цих лініях стилізовані, графічні зображення вінків і папороті, що плавають на воді.

Ця символічна мова водяного елемента багата. У такий спосіб вода виступає як метафора відродження – звільнення від негативу і прибуття в інше місце. Крім того, елемент води загалом пов'язаний із жіночністю, інтуїцією,

підсвідомістю та глибшим знанням. Ця символіка води в підкреслює духовну та емоційну природу святкування. Плаваючі вінки фактично стають відсиланням до старої традиції ворожіння, коли дівчата відправляли вінки на потоки, щоб визначити свою долю.

У створенні розпису на склі більше уваги приділяється геометричним формам. Незалежно від того, навмисно чи випадково, кожна форма несе певний "смісловий зміст", який підсилює образність твору.

Робота також включає спіралі, які символізують вічний рух, розвиток, трансформацію, циклічність у першій частині та в цілому. Вони можуть означати шлях життя, розвиток або занурення у внутрішній світ.

Традиційно відомо, що квадрат/ромб символізує стабільність, Землю, родючість, єдність і захист. У контексті Купала вони можуть вказувати на збереження давніх звичаїв, сімейну солідарність та плодючість – а також зв'язок із власним колисковим розвитком.

Трикутник, як було пояснено раніше, символізує прагнення, потяг, вогонь енергії, а також духовний підйом.

Гармонізоване об'єднання цих різних геометричних форм у єдину колажну форму є уніфікованою візуальною мовою в роботі. Вони не відокремлені, а взаємодіють один з одним, щоб створювати складні візерунки та структури з різними рівнями значень.

Повторення розташування форм і геометричних фігур та використання умовної симетрії має магічний ефект. Візуальний ритм додатково підтримує ідею обрядової дії, характерної для свята Івана Купала. Це зосереджує увагу на ідеях безперервності поколінь (передача традицій у ритуалах) та на інтимному зв'язку між людьми й їхнім родом та природним циклом. Форми і мотиви діють на те, щоб розслабити та залучити глядача в атмосферу свята.

Абстрактні геометричні форми, створюють очевидний візуальний ритм і продумана колористика складають потужний магічний ефект, що виходить за

рамки загального сум'яття, від центральної квітки папороті до найменшого геометричного фрагмента, має рівну вагу та місце в розгорнутому сюжеті.

Варто зазначити, що композиція є не просто представленням давньої практики. Вона, скоріше, бере ці традиції та направляє їх у ширшу культурно-філософську площину, запрошуючи глядачів не лише спостерігати, а й поділитися співчутливо-індивідуальним настроєм для цих святкувань. Такий підхід дозволяє нам розглядати розпис на склі як своєрідний зв'язок, що об'єднує старий світ із сьогоdnішнім, де технічні засоби були застосовані у таких речах, як збереження та продовження спадщини [11].

2.2 Виконання роботи в матеріалі.

Для виконання декоративного панно в техніці розпису на склі потрібні такі інструменти та матеріали. Насамперед, добре освітлене місце, ідеально рівний (встановлений строго горизонтально) стіл; тонке (1.5 – 4 мм) пласт акрилового пластика, акрилові фарби, як контур в роботі було використано синю фарбу, пензлі різних розмірів (тонкі №1 – 3, середні №4–6 і великі №12-18). Для очищення: засіб для знежирення скла; бавовняна ганчірка, яка не залишає ворсинок.

Робота над твором розпочалася з вибору теми. На даному етапі особливо важливою була не тільки конкретна інформація, що міститься в зображуваних елементах, але і той декоративний образ і емоційний настрій, який хотілося б передати за допомогою різних художніх засобів.

Після зібрання відповідних матеріалів і розробки майбутньої композиції, виконується робочий ескіз. Дод. Б (рис. 2) Далі добирається відповідна кольорова палітра для живопису. Дод. Б (рис. 3)

Наступним етапом є підготовка акрилового пластику. Вирізане пластик знежирюється. Можна почистити його одеколоном або спиртом. Ось скло для

роботи і готове. Коли всі підготовчі операції закінчені, приступаємо безпосередньо до живопису на склі [13].

Живописна робота виконується в такій послідовності. Під скло підкладається робочий ескіз Дод. Б (рис. 4) і жовтою фарбою для скла за допомогою пензлика обводяться спочатку всі основні контури, а після їх висихання, і решта дрібних деталей та елементів декору Дод. Б (рис 5) . Щоб на склі знов не з'явилися жирові плями, треба малювати акуратно, не торкаючись його поверхні рукою.

Коли фарба висохне, приступають до заповнення площин малюнка відповідними кольорами, користуючись розробленим ескізом. Фарби наносять почергово, наприклад, спочатку заливаються основні елементи композиції – декор. Далі – більші площини Дод. Б (рис. 6). В останню чергу замальовується тло композиції Дод. Б (рис. 7). Робота виконується відношеннями використовуючи ритм, колористичні акценти, тональні контрасти [7].

Набираючи фарби на пензель, намагаються якомога рівномірніше заливати обмежену контуром ділянку малюнка. Для розпису дрібних елементів беремо дуже тонкий пензлик № 01 або 1. Природно, час від часу треба піднімати скло, щоразу в горизонтальному положенні, щоб перевірити на просвіт, чи не залишилося де-небудь «порожніх» ділянок, особливо близько контурів.

Акрилові фарби, нанесені тонким шаром, дають яскраві барвисті кольори. Готову роботу, перш ніж ставити вертикально, слід витримати не менше двох годин в горизонтальному положенні, після чого картину можна вставити в раму Дод. Б (рис. 8). Яким би міцним не був шар фарби на склі, з часом на ньому можуть з'явитися подряпини і тріщини. Щоб цього не трапилося, потрібно його захистити. Не замальовану сторону скла ще раз вимивають і насухо протирають. Щоб роботу можна було експонувати, варіантом захисту може слугувати картон, вирізаний за розміром роботи і з'єднаний зі склом. Слід зазначити, що підкладка може бути як з білого, так і з тонованого картону, що гармоніює з кольоровою гамою живопису [12].

Художники і теоретики мистецтва розглядають рамку картини як суттєву частину живописної композиції. Рама декоративного панно на склі має бути пов'язаною як зі змістом, сюжетом роботи, так і з інтер'єром приміщення. Вона слугує перехідним містком від глядача до картини і допомагає погляду проникнути у світ художнього образу. Кольорова гама рами поєднується з колоритом живописної роботи на склі, допомагає розкрити зміст, надає роботі завершеного вигляду.

ВИСНОВКИ

Під час виконання нашої роботи ми приділили особливу увагу вивченню техніки розпису на склі яка має глибокі історичні корені в українських народних культурах та традиціях. В дипломній роботі на тему «Купальська ніч зоряна» ми намагалися передати образ свята Івана Купала засобами розпису на склі в поєднанні традиційних народних символік та сучасних художніх підходів. Системне вивчення традиційної символіки, що включає космологічні (сонце, зірки, вода), рослинні (дерево життя, квіти, папороть) та зооморфні (птахи) образи, дозволило розкрити їхню багатозначну сутність. Ці візуальні елементи функціонують як символічний код, через який передаються фундаментальні уявлення про добро і зло, вічне і тимчасове. Особливу увагу було приділено аналізу традиційної української колористики, де кожен колір має усталене значення, що підсилює емоційно-сміслову глибину композиції. У роботі також досліджено характерний для українського народного мистецтва синкретизм, де елементи дохристиянської символіки гармонійно поєднуються з християнськими мотивами, створюючи цілісну візуальну систему. Практична частина дипломної роботи реалізована у вигляді розпису на склі у техніці зворотного живопису. Створена робота «Купальська ніч зоряна» поєднує традиційну символіку з сучасними художніми прийомами, зберігаючи при цьому автентичний дух народного свята. Особливу увагу було приділено композиції, яка передає атмосферу чарівної купальської ночі, сповненої таємничості, магії, молодості й надії. Таким чином, розпис на склі - це не просто зображенням купальських ритуалів, а багаторазовою та багатозначною художньою роботою, яка дозволяє глядачу залучитися до особливого настрою свята. Композиція дуже влучно створює простір, повний знакових символів, культурних посилянь та емоційних тональностей [15].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галай О. В. «Обрядовість свята Івана Купала в українській культурі» Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2012. 276 с.
2. Гончаренко І. В. «Художні традиції народного мистецтва України» Харків: Фоліо, 2014. 260 с.
3. Гошко Ю. І. «Обряди та звичаї українців: купальська традиція» Київ: Довіра, 2010. 312 с.
4. Логвин Г. Н. «Українське мистецтво: від найдавніших часів до середини ХХ століття» Київ: Мистецтво, 2005. 400 с.
5. Некрасова Є. В. «Українське народне мистецтво: Традиції і сучасність» Київ: Наукова думка, 2010. 290 с.
6. Пархоменко Ю. М. «Розвиток художнього скла в Україні» Київ: Мистецтво, 2018. 280 с.
7. Руденко О. В. «Техніка розпису на склі: історія та сучасні методи» Київ: ДАКККіМ, 2012. 220 с.
8. Сидоренко В. Д. «Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ століття» Київ: Либідь, 2010. 450 с.
9. Станкевич М. Є. «Українське художнє скло» Львів: Інститут народознавства НАН України, 2000. 232 с.
10. Стельмащук Г. «Українське народне вбрання» Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. 350 с.
11. Супрун Л. М. «Декоративне мистецтво в Україні: проблеми збереження та розвитку» Київ: Наукова думка, 2016. 240 с.
12. Таран В. М. «Історія декоративного мистецтва України» Київ: Либідь, 2007. 368 с.
13. Титаренко В. П. «Народне мистецтво України ХХ століття» Київ: Мистецтво, 2003. 184 с.

- 14.Чегусова З. А. «Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття» Київ: Либідь, 2002. 280 с.
- 15.Шульга Р. «Культурна ідентичність як простір взаємодії: українське народне мистецтво» Київ: НАКККіМ, 2020. 210 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. 1 Наталія Курій “Ніч на Івана Купала”

Рис. 2 Ярослава Ткачук “Купальська ніч”

Рис. 3 Марія Примаченко “Зустріч у лісі”

Додаток Б

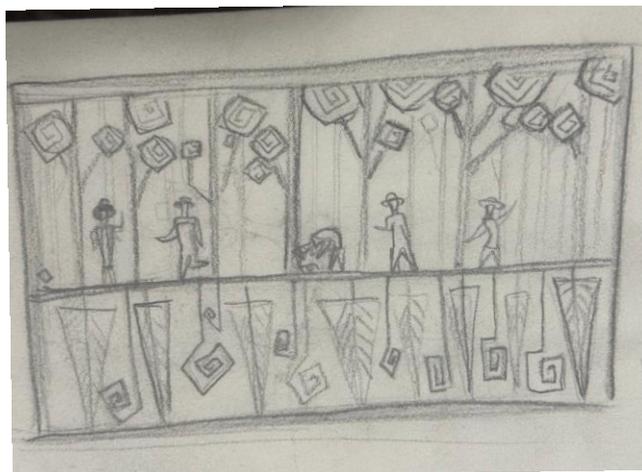

Рис. 1 Створення першого ескізу

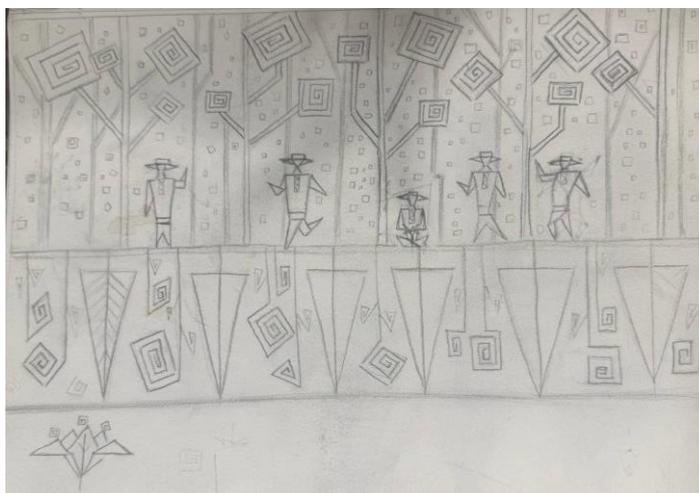

Рис. 2 Робочий ескіз

Рис. 3 Кольорове вирішення

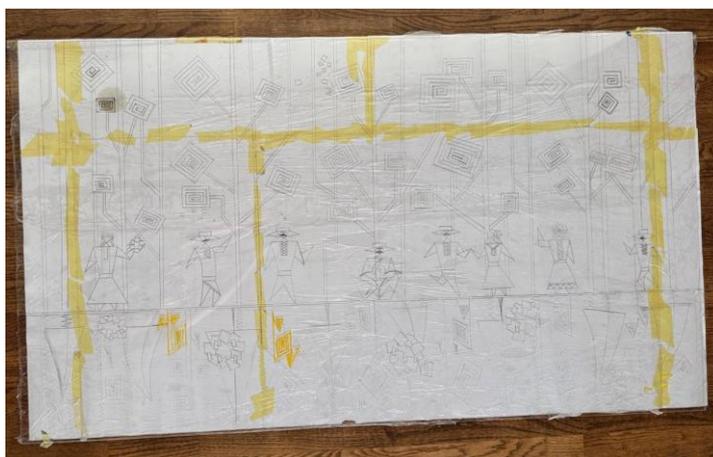

Рис. 4 Робота з ескізом під склом

Рис. 5 Контурне промальовування

Рис. 6 Нанесення кольору

Рис. 7 Замальовування гла

Рис. 8 Оформлення роботи

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи

на тему: КУПАЛЬСЬКА НІЧ ЗОРЯНА

студентки 42 групи спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

ОСТРОВА АЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

Науковий керівник: КАЛЕНЮК ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

У кваліфікаційній роботі здійснено дослідження теми свята Івана Купала в українському декоративному мистецтві. Особливу увагу зосереджено на вивченні символіки та образної мови купальських обрядів, їх інтерпретації засобами сучасного розпису на склі. Основною метою роботи є створення авторського декоративного панно «Купальська ніч зоряна» у техніці вільного розпису на склі. В роботі поєднано традиційні елементи народної культури – вогонь, вода, зорі, цвіт папороті – із сучасними абстрактними формами та художніми прийомами, що сприяють емоційному та філософському осмисленню обрядової тематики.

Актуальність теми зумовлена необхідністю збереження і переосмислення українських обрядових традицій у сучасному мистецькому просторі, а також відновлення інтересу до техніки розпису на склі як важливої складової культурної спадщини.

У першому розділі роботи розглянуто історію розвитку техніки розпису на склі в Україні, особливості її символічної мови, а також значення купальської тематики в українському мистецтві.

У другому розділі описано процес створення панно: концептуальне обґрунтування, розробка композиції, вибір матеріалів, колористичне рішення, виконання в техніці розпису на склі.

Ключові слова: розпис, скло, Івана Купала, цвіт, папороть, зорі, традиція, абстракція.